

BO'LAJAK OLIGOFRENOPEDAGOGLARNI KASBIY KOMPETENTLIGINING TARKIBIY TUZILMASI

A.A.Gulyamova

O'ZMPU Oligofrenopedagogika kafedrasida o'qituvchisi

Kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogika fanida faol muhokama qilinmoqda. A.L.Asmolov jamiyatining umumjahon jarayonlarga kiritilganligini hisobga olib, "butun ta'lim tizimining ijtimoiy transformatsiyalanishi" muqarrarligini ta'kidlaydi. Ta'limni ijtimoiy-madaniy modernizatsiya qilish vazifalari qatorida A.L.Asmolov turli darajadagi ta'lim dasturlarini ishlab chiqishda qadriyatli maqsadli ustanovka sifatida "kompetensiyalarni yangilash yo'li bilan kompetentlik"ni rivojlantirishni qayd etadi[116]. Ta'lim maqsadlarini o'zgartirish "insonning ijtimoiy dunyoga kirishini, uning bu dunyoda samarali moslashishini ta'minlash" muammolarini hal qilish bilan bog'liq bo'lib, pirovard "ta'limni yanada to'liq, shaxsiy va ijtimoiy integratsiyalashgan natija bilan ta'minlash" masalasini ko'tarish zarurati tug'iladi[197]. Ta'lim tabiatidagi sezilarli o'zgarishlar - uning yo'nalganligi, mazmuni maqsadlari, bir qator tadqiqotchilarning fikriga ko'ra ta'lim natijalarining yangi paradigmasini shakllantirishdan dalolat beradi.

Xususan, V.I.Bidenko "tarkib-bilim-sub'ekt (fanlar bo'yicha) paradigmasidan shaxsni turli xil kontekstlarning keng maydonida samarali yashashga tayyorlik va qobiliyat bilan qurollantirishga qaratilgan yangi yo'nalishga" paradigmalar siljish zarurligini ta'kidlaydi. «Kompetensiyalar» tushunchasi ta'lim natijalarining yangi paradigmasi sifatida namoyon bo'ladi, bu esa oliy kasbiy ta'limning o'quv dasturlarini kompetensiyalarga asoslangan va uslubiy jihatdan loyihalashtirishni, o'quv jarayonining sifatli natijalarini kompetensiyalarning integratsiyalashgan tilida ifodalashni talab qiladi[118].

Hozirgi vaqtda kasb-hunar ta'limi nazariyasi va amaliyotida uchta paradigma taqdim etilgan va talab qilinmoqda: kognitiv, faoliyatga asoslangan va shaxsga yo'naltirilgan. E.F.Zeer, A.M.Pavlova, E.E.Simanyuklarning ta'kidlashicha, har bir paradigmaga murojaat qilishning maqsadga muvofiqligi kasbiy ta'lim bosqichining asosiy vazifalariga mos keladi. Kognitiv yo'naltirilgan paradigma, asosan, boshlang'ich bosqichda talabalar o'rtasida "o'quv faoliyatining yaxlit tuzilmasini" shakllantirish vazifalariga mos keladi. Asosiy bosqichda faoliyatga yo'naltirilgan paradigma "ishlab chiqarish xarakteridagi ta'lim muammolarini hal qilish bilan bog'liq ko'nikmalar va harakatning umumlashtirilgan usullarini shakllantirishni ta'minlaydi <...> - asosiy kompetensiyalar". Yakuniy bosqichda shaxsga yo'naltirilgan paradigma talabalarni ta'lim va kasbiy muammolarni hal qilish qobiliyatiga o'rgatishini ta'minlaydi. Mualliflarning fikricha, ta'lim mazmunini yangilashning konseptual qoidasi sifatida kompetentli yondashuvni amalga oshirishtegishli ta'lim texnologiyalarini talab qiladi.

E.F. Zeerning ta'kidlashicha, ta'lim paradigmalarining almashishi ta'limning amaliy yo'nalishini kuchaytirishni talab qiladi[196]. Muallifning fikricha, kompetentli yondashuv doirasida kasbiy ta'lim yaxlit ta'lim jarayoniga integratsiyalashgan pedagogik va uslubiy yondashuvlar, maxsus o'qitish usullari, texnologiyalaridan foydalanish, mazmuni, o'qituvchilar va talabalarning o'zaro munosabatlari turini qo'llash orqali ta'lim natijalariga

erishini nazarda tutadi. Ayni paytda, kompetentli yondashuvning nuqtalari maqsadlar va vositalarning pozitsiyalarini o‘zgartiradi – “ZUNlan yakuniy maqsadlardan oraliq maqsadlar toifasiga o‘tadi”, ta’lim natijalarining yangi turlari dozarblashadi.

Ta’lim muammosiga zamonaviy yondashuvlar tizimida kompetentli yondashuvning nazariy va uslubiy asoslanishi I.A.Zimnyaya, uning ma’no yaratuvchi tushunchalari - «kompetensiyalar» va «kompetentlik»ni ajratadi. Muallif kompetentli yondashuvning o‘rnini I.V.Blauberg va E.G.Yudinlarning uslubiy darajalari ierarxiyasiga muvofiq belgilaydi, uni quyidagiga kiritadi[197]:

- bitta katta va ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lgan sohaga - ta’limga - va u bilan bog‘liq bo‘lgan shaxsning kasbiy faoliyatiga tegishli bo‘lgan tizimlilik bilan tavsiflangan aniq ilmiy (uchinchi) uslubiy tahlil darajasiga;
- uning mazmunini belgilovchi va ta’limning turli jihatlari bilan bog‘liq boshqa yondashuvlar bilan birgalikda yashash uchun asos bo‘lgan ta’lim maqsadi va natijasiga;
- ta’limning amaliyotga yo‘naltirilgan tomonini kuchaytiradi, e’tiborni natijaning operatsional, ko‘nikmali tomoniga qaratadi.

A.I.Subetto, I.A.Zimnyayaning nuqtai nazarini to‘ldiradi, kompetentli yondashuvni ta’lim sifatini oshirish nuqtai nazaridan ko‘rib chiqadi[197]:

- kompetensiyalar va kompetentli tushunchalari oliy o‘quv muassasasi bitiruvchisini tayyorlash sifatini modellashtirish imkonini beradi;
- funksional kompetentli yondashuv “oliy ta’lim sifatini ochib berishda tizimli-faoliyatli, bilimga yo‘naltirilgan, madaniyatga asoslangan yondashuvlarni to‘ldiradi”, lekin ustunlik qilmaydi.

Bo‘lajak oligofrenopedagoglarning kasbiy kompetentligi — bu ularning maxsus pedagogik faoliyatni samarali tashkil etishga xizmat qiluvchi bilim, ko‘nikma, malaka, shaxsiy sifat va kasbiy tajribalarining integrallashgan tizimidir. Mazkur kompetentlik tarkibiy jihatdan bir necha muhim komponentlardan tashkil topadi.

1. Motivatsion komponent

Motivatsion komponent bo‘lajak oligofrenopedagogning kasbga bo‘lgan qiziqishi, pedagogik faoliyatga ijobiy munosabati hamda maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashga ichki tayyorgarligini ifodalaydi.

Ushbu komponent quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- kasbiy faoliyatga qiziqish;
- pedagogik mas’uliyat hissi;
- insonparvarlik va bag‘rikenglik;
- kasbiy o‘sishga intilish;
- bolalarga mehr va individual yondashuv.

Motivatsion komponent pedagogning kasbiy faoliyatga ongli ravishda yondashishini ta’minlaydi.

2. Kognitiv komponent

Kognitiv komponent bo‘lajak oligofrenopedagogning nazariy bilimlari tizimini anglatadi. Bu komponent maxsus pedagogika, psixologiya va metodik fanlarni chuqur o‘zlashtirish bilan bog‘liq.

Mazkur komponent tarkibiga:

- oligofrenopedagogika nazariyasi;
- maxsus psixologiya;
- korreksion pedagogika;
- inklyuziv ta’lim asoslari;
- pedagogik texnologiyalar;
- diagnostika metodlari;
- tarbiyaviy ishlar metodikasi kiradi.

Kognitiv komponent pedagogning ilmiy va metodik tayyorgarligini belgilaydi.

3. Operatsion-faoliyat komponenti

Ushbu komponent pedagogning amaliy faoliyatni tashkil etish qobiliyatini ifodalaydi. Ya’ni, nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llash ko‘nikmalarini o‘z ichiga oladi.

Asosiy ko‘rsatkichlari:

- korreksion-rivojlantiruvchi mashg‘ulotlarni tashkil etish;
- individual ta’lim dasturlarini ishlab chiqish;
- maxsus metodlardan foydalanish;
- pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish;
- ta’lim texnologiyalarini qo‘llash;
- amaliy muammolarga yechim topish.

Bu komponent bo‘lajak oligofrenopedagogning kasbiy mahoratini shakllantiradi.

4. Kommunikativ komponent

Kommunikativ komponent pedagogning samarali muloqot olib borish qobiliyatini anglatadi. Oligofrenopedagog faoliyatida kommunikativ kompetensiya muhim o‘rin tutadi.

U quyidagilarni qamrab oladi:

- o‘quvchilar bilan muloqot;
- ota-onalar bilan hamkorlik;
- pedagogik jamoa bilan ishlash;
- nutq madaniyati;
- konfliktlarni bartaraf etish;
- empatiya va psixologik qo‘llab-quvvatlash.

Mazkur komponent pedagogik jarayonning samaradorligini oshiradi.

5. Refleksiv komponent

Refleksiv komponent pedagogning o‘z faoliyatini tahlil qilish, baholash va takomillashtirish qobiliyatidir.

U quyidagi jihatlarni o‘z ichiga oladi:

- o‘z-o‘zini baholash;
- kasbiy xatolarni aniqlash;
- faoliyat natijalarini tahlil qilish;
- mustaqil xulosa chiqarish;
- kasbiy rivojlanishni rejalashtirish.

Refleksiya pedagogning doimiy kasbiy o‘shiga xizmat qiladi.

6. Axborot-kommunikatsion komponent

Zamonaviy ta’lim tizimida AKT vositalaridan foydalanish muhim hisoblanadi. Shu sababli bo‘lajak oligofrenopedagog axborot texnologiyalaridan samarali foydalanishni bilishi zarur.

Ushbu komponent quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- multimedia vositalaridan foydalanish;
- elektron ta’lim platformalari bilan ishlash;
- masofaviy ta’lim texnologiyalarini qo‘llash;
- raqamli didaktik materiallar yaratish;
- internet resurslaridan foydalanish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Назарова Н.М. Интегрированное (инклюзивное) образование: генезис и проблемы внедрения // Вестник Московского городского педагогического университета. Серия «Педагогика и психология». – 2009. – № 3 (9). – С. 8-18.
2. Назарова Н.М. Развитие теории и практики олигофренопедагогического образования. Сурдопедагог: история, современные проблемы, перспективы / – М.: НПЦ «Коррекция», 1992. – 164 с.
3. Нарушевич В.Н. Интегративный подход к методической подготовке будущих учителей биологии и химии // Вестник Вицебского дзяржаўнага ўніверсітэта. – 2011. – № 63. – С. 120-124.
4. N.Yusupova G.A.Sodikova “Mehnat ta’limi maxsus metodikasi” Toshkent – 2010
5. N.Yu.Yusupova, M.U.Hamidova, N.Q.Abidova, M.Yu.Pardayeva “Tasviriy san’at va qo‘l mehnatiga o‘qitish maxsus metodikasi” –Toshkent:2018 «Fan va texnologiya» nashriyoti
6. Панчешникова Л.М. О новом подходе к методической подготовке студентов в педвузе // География в школе. – 1991. – № 2. – С. 30-35.